

HISTORIA KOŚCIOŁA NA ŚLĄSKU
W CZASOPISMACH NAUKOWYCH W 1994 i 1995 r.

I. **Chrześcijanin w świecie** 24(1994) nr 1 publikuje artykuł ks. S. WÓJCIKA, *Ks. Karol Milik i rozwój archidiecezji wrocławskiej (1945-1951)*, ss. 158-172.

II. **Colloquium Salutis**. Wrocławskie Studia Teologiczne 25(1993)

Z opóźnieniem, w 1994 r., ukazał się ostatni tom periodyku. We wstępnym tekście ks. J. KRUCINA przypomina postać tak zasłużonego dla archidiecezji wrocławskiej kard. Bolesława Kominka w dwudziestolecie jego śmierci (ss. 5-18).

Ponadto znajdujemy artykuł ks. Z. LECA *Jezuici w Żaganiu w latach 1628-1776. Dzieje i działalność* przedstawiający stan badań w tym temacie (ss. 311-321). Ten sam autor rozwija zagadnienie w **Studiach Paradyskich** 4(1994), ss. 45-55: *Uwagi o dziejach i działalności rekatoalizacyjnej jezuitów w tzw. państwie otyńskim w latach 1649-1776*.

III. **Rocznik Muzeum w Gliwicach**

Z datą roczną 1994 ukazały się dwa spóźnione tomy wychodzącego od 1985 roku "Rocznika Muzeum w Gliwicach": VII(1991)-VIII(1992) i IX(1993). Redaktorem obydwu jest Jerzy HORWAT wspierany przez jedenastoosobową Radę Redakcyjną, która w porównaniu z tomem I(1985) uległa pewnym zmianom. Ze względu na przemiany około 1990 roku, także w zakresie finansowania nauki i czasopism naukowych, jest ta kontynuacja ważna. Kilka zasłużonych czasopism (np. "Zaranie Śląskie") przestało na razie ukazywać się.

"Rocznikiem Gliwickim", jak i zresztą wcześniejszymi "Zeszytami Gliwickimi" (od 1963 r.), Gliwice cieszące się przede wszystkim sławą miasta inteligencji technicznej, stanęły obok Katowic, a może przede wszystkim obok najbogatszego w tradycje edytorskie Bytomia, wśród ośrodków humanistycznych. Ostatnie dwa tomy zawierają kilka rozpraw i artykułów dotyczących kościelnej historii Gliwic i Górnego Śląska. W obydwu tomach są streszczenia w czterech językach: angielskim, francuskim, niemieckim i rosyjskim, co ułatwi dostęp do publikowanych artykułów.

Tom VII-VIII otwierają dwie publikacje przeglądowo-bibliograficzne: J. SAMKA o potrzebie badań nad sztuką średniowieczną w Gliwicach (ss.9-16) i J. DRABINY o potrzebie badań średniowiecza na Górnym Śląsku (ss. 19-26). Obydwie obracają się w kręgu problematyki kościelnej. J. Drabina omówił krótko około 70 pozycji dotyczących tematyki wartej podjęcia, kontynuowania lub pogłębienia (zakony i klasztory, parafie, szkoły i szpitale). Podobnie J. Samek wypunktował bardzo konkretne tematy czekające na opracowanie przez historyków sztuki kościelnej, a w tomie IX(1993) dał dwa przykłady własnych opracowań: *Jan Jerzy Kolbe złotnik śląski i Zapomniane wyroby ludwisarstwa nyskiego w Krakowie* (ss. 83-100).

Drugi artykuł J. DRABINY w t. VII-VIII poświęcony jest ciekawym pracom teologiczno-kaznodziejskim franciszkanina Mikołaja z Koźła z lat 1414-1423 (ss.47-70). Przytacza autor krótkie curriculum vitae Mikołaja, a potem prezentuje jego twórczość, także poprzez obszerne cytacje. Poświadczają one żywy, obrazowy język, jakim posługiwał się Mikołaj, nie tylko w polemikach czy pouczeniach o obowiązkach chrześcijańskich, ale także w wykładzie kwestii teologicznych: moralnych i dogmatycznych.

Zainteresowani katolicką działalnością społeczną znajdą materiały w artykule W ŚLĘZAK *Fundacje Joanny i Hansa U. Schaffgotschów* (ss. 91-101).

Z tematyką kościelno-historyczną związane są też trudno dostępne informacje podane przez S. GŁOGOWSKIEGO *Bolka, czyli małżeństwo ostatniej z Piastów Bytomskich* (ss.375-379).

Wydana za mąż za Czenka z Varterberka, urodziła czworo dzieci, a po śmierci męża około 1396 roku wstąpiła do cysterek w Trzebnicy i była tu ksienią w l. ok. 1405 do 1428. Podobnie ma się rzecz z przyczynkiem S. SROKI w tomie IX(1993) ss.35-41: *Piastówna opolska Kunegunda klaryską na Węgrzech*. Jest tu szereg ciekawych uwag o powiązaniach Piastów opolskich z Węgrami: Władysława Opolczyka, jego siostry właśnie Kunegundy i córki o nieznanym imieniu, które w tym samym klasztorze w Starej Budzie, fundowanym przez Elżbietę Łokietkównę, były zakonnice. Poświadczeniem kontaktów węgierskich jest również książę toszecki Bolesław, arcybiskup Ostrzychomia, któremu tenże autor poświęcił obszerny artykuł w "Naszej Przeszłości" 79(1993), a tu (Rocznik Gliwicki IX,1994, ss.366/7) J. HORWAT podał kilka uzupełnień.

W tomie IX(1993), ss.215-239 znajdujemy artykuł o kościele świętych Piotra i Pawła w Gliwicach w związku z ustanowieniem go katedrą nowoerygowanej diecezji gliwickiej (autor J. BONCZOL). Podano tu szczegóły o budowie, wyposażeniu, losach wojennych kościoła, a dołączone są też fotokopie dokumentów papieskich ustanawiających diecezję gliwicką, biskupów i katedrę. Ponadto są przyczynki do prezbiteriologii śląskiej: F. GERMAN pisze o Gliwiczanie ks. Tomaszu Kulce (1836-1914) - biologu, publicyście i polskim działaczu narodowym (ss.147-158), a W ŚLEZAK o losach księży katolickich w Bytomiu w czasie II wojny światowej i po wojnie (jak F. Zieliński, P. Pucher, P. Lerch, J. Szymała, ss.179-187). Jest też krótka notatka o kronice klasztoru reformatów w Gliwicach (Z. JEDYNAK, ss.437-445).

IV *Saeculum Christianum*. Pismo historyczno-społeczne

Jest to nowe czasopismo Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Redaktorem naczelnym jest ks. J. MANDZIUK, wywodzący się z Wrocławia, stąd i tematyka śląska na łamach tego półrocznika.

W zeszycie 1(1994) nr 1 ks. J. MANDZIUK daje syntetyczne opracowanie *Kościół katolicki na Śląsku pod panowaniem habsburskim* (ss. 65-82). Przedstawia najpierw różne nurty reformacji, umocnienie się luteranizmu, potem - po 1648 r.- powolny wzlot życia religijnego i jego uwarunkowania.

Ks. J. MYSZOR opublikował rozprawę *Postawy narodowe duchowieństwa śląskiego na przełomie XIX i XX wieku. Przyczynki do dziejów Kościoła na Śląsku w okresie powstań i plebiscytu* (ss. 137-152).

Nr 2 z tegoż 1994 r. jest księgą pamiątkową poświęconą ks. Prof. dr. hab. Marianowi Banaszkowi w związku z 40.leciem pracy naukowej. Przynosi więc wyłącznie prace o aspekcie historycznym, choć nie tylko historyków Kościoła. Życiorys naukowy i działalność ks. Profesora przedstawił dziekan Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych ATK ks. W. MYSZOR, a bibliografię jego publikacji ks. J. MANDZIUK. Zamieszczone tu zostały referaty wygłoszone w ATK w czasie sesji naukowej ku uczczeniu rocznicy ks. Profesora (10 V 1993) oraz studia i artykuły współpracowników, uczniów i przyjaciół. Dotyczą one (prócz jednego tylko artykułu na temat kultu relikwii) nowożytnych dziejów kościelnych od XVI po XX wiek. Dziejów diecezji wrocławskiej dotyczy tekst ks. bpa J. KOPCA *Wrocław i Gniezno. Jeszcze o metropolitalnej więzi w XVII w.* (ss. 156-159). Autor podał nowe szczegóły zaczerpnięte z procesów informacyjnych biskupów wrocławskich z akt archiwalnych Watykańskiej Kongregacji Konsystorialnej. Wskazują one na przemilczanie w Rzymie zaistniałej faktycznie egzempcji Wrocławia, co stwarzało praktycznie stan zawieszenia.

Tom 2(1995) nr 1 zawiera dwie rozprawy związane z historią kościelną Śląska. Ks. Z. LEC podał króciutką informację z literatury *Biskupi wrocławscy w dobie reformacji i reformy Kościoła* (ss. 211-220). Chodzi o sto lat dziejów diecezji - od Jana V Turzona do Jana VI Sitscha. Ks. J. MYSZOR kontynuuje swoje badania nad dziejami diecezji katowickiej w okresie II wojny światowej artykułem *Służba sanitarna w Wehrmachcie duchownych katolickich diecezjalnych i*

zakonnych oraz studentów teologii i braci zakonnych pochodzących z terenu diecezji katowickiej w latach 1940-1945 (ss. 159-179). Jest to oparte przede wszystkim o materiały Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach dopełnienie habilitacyjnej rozprawy tego Autora (*Stosunki Kościoła państwo okupacyjne w diecezji katowickiej 1939-1945*, Katowice 1992). Był to do niedawna temat drażliwy i przemilczany, bo wszystkich "wermachtowców" gotowa była traktować historiografia polska jako kolaborantów nie usiłując wejść w specyfikę górnośląską. Ilustruje ją Autor na samym początku artykułu cytując przykład Ślązaka, któremu wypadło czterokrotnie w życiu składać przysięgę wojskową, za każdym razem pod inną flagą państwową (s. 159). W tabelach podano imienny wykaz duchownych (ss. 174-178).

Ks. W ZDANIEWICZ podał dane dotyczące języka w jakim odprawiana jest liturgia zawarte w ankiecie rozesłanej do parafii w 1992 r., tuż po nowym podziale diecezji w Polsce: *W jakim języku (poza polskim) odprawiana jest liturgia w polskich parafiach?* (ss. 257-268). Podane tutaj zestawienia budzą zdziwienie i poważne obawy co do prawdziwości podanych liczb. Albo pytania w ankiecie zostały niepoprawnie sformułowane, albo też źle przez ankietowanych zrozumiane. Już sam fakt, że dane dla dwóch diecezji: gliwickiej (1 stronica) i opolskiej (4,5 stronicy) zajmują prawie tyle samo miejsca co dane ze wszystkich pozostałych diecezji polskich (6,5 s.) musi dziwić. Językiem obcym, w którym odprawia się na terenie wymienionych górnośląskich diecezji jest oczywiście język niemiecki. Wymienionych jest tu cały szereg parafii w diecezji opolskiej, ale także pojedyncze w gliwickiej, o których można by sądzić z podanej statystyki, że w ogóle nie mają mszy niedzielnej w języku polskim, skoro 80 do 100% wiernych jest na mszy w języku niemieckim. Szkoda, że kwestionariusz ten podany został bez jakiegokolwiek komentarza, bezkrytycznie i zdani jesteśmy na własne domysły. Rozmowy z proboszczami niektórych parafii dowodzą, że wniosek-domysł w rodzaju powyższego - jakoby nie było mszy polskiej - jest zupełnie fałszywy.

V Studia Claromontana 14(1994)

W studium L. JABŁOŃSKIEJ *Świeccy i duchowni w paulińskich dokumentach fundacyjnych i erekcyjnych z lat 1382-1453* (ss. 447-515) wspomniane są osoby i miejscowości górnośląskie (ss.508-513).

VI. Studia Franciszkańskie 6(1994)

B. KUROWSKI OFM pisze o drukarni i wydawnictwie św. Antoniego Padewskiego prowincji św. Jadwigi w l. 1922-1945 (ss.205-213). Doświadczenia wydawnicze dało redagowanie od 1903 r. "Posłańca św. Franciszka" który przemianowany potem został na "Głos św. Franciszka" i wychodził we Wrocławiu po polsku do końca 1938 r. Tu wydawano też tercjarskie pismo "Franziskusbote" (potem "Franziskanische Jugend"). W 1939 r. wydawnictwo zostało poddane całkowitej kontroli państwowej, ale dopiero w lipcu 1945 w imieniu władzy ludowej zarekwirowano wszystkie maszyny dla Łódzkich Zakładów Graficznych.

VII. Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka 49(1994)

W numerze 1-2 T JUREK wraca do tematu *Kto i kiedy fundował kolegiatę głogowską* (ss.21-35). Przyjmuje, że fundatorami byli około 1120 r. Bolesław Krzywousty i biskup Heymo, odrzuca udział kasztelana Wojysława. Przesłankami do takiego wniosku są rodzaj uposażenia kapituły i patronat nad prebendami kanonicznymi. Autor pomija milczeniem najnowszą pracę na temat kapituły ks. H. Gerlica (Gliwice 1993), który zajął inne stanowisko.

W numerze 3-4 J. TĘGOWSKI podał do druku dwa dokumenty z Państwowego Archiwum w Pradze (ss. 263-265). Są to przywileje odpustowe dla minorytów wrocławskich abpa Jakuba Świnki z 7 VI 1290 i bpa krakowskiego Jana Muskaty z 3 VII 1295 r. Arcybiskup udzielił nader skromnego odpustu 20 dni, jakby ślad animozji do klasztoru wrocławskiego, który w dopiero co

zakończonym sporze księcia wrocławskiego Henryka IV z bpem Tomaszem II stanął po stronie księcia.

VIII. Kwartalnik Opolski 41(1995)

W numerze 1. W MUSIALIK podała do druku z Archiwum Państwowego w Opolu pięć raportów konsula generalnego II Rzeczypospolitej w Bytomiu Leona M a l h o m m e' a z lat 1929/30. Niemieckie władze państwowe usiłowały wpłynąć na zmniejszenie ilości nabożeństw w języku polskim, lub przynajmniej przeszkodzić wykorzystywaniu Góry św. Anny dla podtrzymywania tradycji polskich. W świetle relacji konsula także duchowieństwo diecezjalne angażowało się po stronie niemieckiej racji narodowościowej (cytowany jest przywódca "Centrum" górnośląskiego ks. K.F. Ulitzka (zm. 1953) i jego wypowiedź z 1929 r. "katholisch ist deutsch - deutsch ist katholisch", s. 53). Streszcza również kazanie bpa sufragana W. Wojciecha i "zaskoczony /zwrócił uwagę na jego/ długie kazanie w czystym języku polskim z pominięciem wszelkich tendencji narodowościowo-politycznych.../i/ wezwanie do zgromadzonych pątników, aby wychowywali dzieci swoje nie tylko w wierze lecz również w zwyczajach swych przodków" (s. 60). Postawa ks. Biskupa była wyrazem zasadniczej linii Kurii Wrocławskiej - zachowania neutralności w sprawach narodowych.

Numer 2. publikuje materiały związane z nadaniem doktoratu honoris causa - pierwszego w historii młodego Uniwersytetu Opolskiego - biskupowi opolskiemu ks. prof. dr. hab. Alfonsovi NOSSOLOWI. Miało to miejsce 18 maja 1995 r. Są więc laudacje pierwszego rektora Uniwersytetu p. prof. dr. hab. J. Pośpiecha i jego następcy prof. dr. hab. Fr. Marka, prezentacje dorobku naukowego przez profesorów: warszawskiego J. Hołowkę i lubelskiego M. Ruseckiego. Zamieszczono też przemówienie Uehonorowanego nt. *Radość dążenia do zbawienia będącego szczęściem człowieka*.

W cieniu relacji z tej uniwersyteckiej i diecezjalnej uroczystości znajdujemy artykuł o pocie śląskim ks. Konstantym Damrocie (P. PORWOŁ, ss. 60-70).

Ciekawe materiały etnograficzne związane ze świętowaniem roku kościelnego na Opolszczyźnie podał J. POŚPIECH (*Śląska obrzędowość doroczna w XIX-wiecznych zapisach Michała Przywary*, ss. 99-120). Opisanych jest 15 dni świątecznych okresu Bożego Narodzenia i Wielkiego Tygodnia.

IX. Wrocławski Przegląd Teologiczny 2(1994).

W tym nowym periodyku Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu dominuje problematyka teologiczno-pastoralna. Znajdujemy tu dwie rozprawy historyczne. Ks. K. DOLA szkicuje sylwetkę duchową św. Jadwigi Śląskiej, która "...dzięki miłosierdziu i pobożności osiągnęła niebo" (ss. 15-24), a ks. Z. LEC podejmuje tematykę jezuitką: *Działalność jezuitów w Jeleniej Górze w latach 1629-1776*" (ss. 65-82). Historii Kościoła na Śląsku dotyczy też informacja ks. M. MACHAŁA *Sprawa beatyfikacji ks. Roberta Spiske. Aktualność i stan zaawansowania* (ss. 83-100).

X. Archiv für schlesische Kirchengeschichte

Jest to jedyne czasopismo poświęcone wyłącznie historii Kościoła katolickiego na Śląsku. Podwójny tom 51/52(1994) liczący 309 i tom 53(1995) liczący 415 stron zawierają, jak zwykle, artykuły naukowe, recenzje i informacje, a także streszczenia wszystkich rozpraw w języku polskim (ss. 295-304 i 383-390).

W tomie 51/52 A. HOLZEM pisze o ruchu niemiecko-katolickim zapoczątkowanym przez ks. Jana Ronge otwartym listem skierowanym w 1844 r. do bpa Trewiru Wilhelma Arnoldiego w proteście na wystawienie po raz kolejny Szaty Chrystusowej (ss. 7-32).

G. FLECKENSTEIN przedstawia losy zakonów i klasztorów w pierwszych dziesięcioleciach po sekularyzacji w 1810 r. Ich odrodzenie w państwie pruskim nastąpiło od około 1840 r., zwłaszcza zaś po konstytucji z 1850 r., która zagwarantowała swobodę zrzeszania się (ss. 33-50).

R. WALTER opowiada o wkładzie ks. Roberta Krawutschke (1826-1882) w przygotowanie wrocławskiej edycji chorału gregoriańskiego ("Cantus chorale") z 1866 i 1871 r. (ss. 61-75).

P. MAI omawia pielgrzymki Ślązaków, którzy znaleźli się w Niemczech po 1945 r. pod aspektem wkładu w pojednanie narodów. Są to pielgrzymki jadvizańskie do Andechs, Hildesheim, Heinsberg, Kolonii, Frankfurtu i kilku pomniejszych miejscowości (ss. 77-88).

S. JAROSCH porusza ciągle dyskutowany problem objęcia władzy kościelnej przez administratorów polskich w 1945 r. oraz udział duchowieństwa polskiego w umocnienie się polskości tych ziem i ich przynależenia do państwa polskiego (ss. 89-136).

H. GRÜGER w syntetycznym artykule przedstawia losy konwentu cysterek trzebnickich od początku do czasów kontrreformacji (ss. 159-176).

J. PIEGSA pisze o polsko-niemieckiej skróconej wersji modlitewnika "Droga do nieba" jako o wkładzie do pojednania narodów polskiego i niemieckiego. Nakład jego wyniósł 60 tys. egzemplarzy (ss. 269-278).

Ponadto jest szereg przyczynków z zakresu historii śląskiej sztuki kościelnej (rzeźba romańska w Trzebnicy, kaplica zamkowa w Brzegu, nagrobek Piotra Własta i jego żony z kościoła św. Wincentego we Wrocławiu).

W ostatnim tomie 53(1995) dominuje nie tylko ilością stronic, ale i wartością rozpraw problematka XVIII w., końca panowania austriackiego i początku pruskiego na Śląsku. Obszerny tekst do dziejów karmelitów na Śląsku podał M. HÖSLER: *Die Karmeliten in Schlesien 1731-1810* (ss. 59-150). Nie jest to syntetyczne ujęcie historii zakonu na Śląsku w czterech jego klasztorach (Kozuchów, Strzegom, Trzcinica Wielka, Wołów), ale bardzo żmudne i szczegółowe studium o zakonnikach, schematyzm personalny karmelitów śląskich. Autor zebrał imiona 279 kapłanów i braci zakonnych, nie opracowywał jednak pełnych biogramów, poprzestał na podaniu najważniejszych dat ich życia oraz źródeł informacji w archiwach. Wykorzystał nie tylko archiwa zakonne (centralne w Rzymie oraz prowincji austriackiej i bawarskiej), ale także diecezjalne we Wrocławiu, Regensburgu oraz państwowe w Pradze i Würzburgu. Z tej racji redakcja zamieściła rozprawę w dziale "Dokumenty" Jest to bardzo ważna, solidna podstawa do dalszych badań i przedstawienia pracy karmelitów na Śląsku.

Tego samego czasokresu dotyczą studia H.-W. BERGERHAUSENA *Das Verhältnis des preussischen Staates zu den Breslauer Bischöfen 1740-1795* (ss. 169-189) i R. BENDELA *Seelsorge im Josephinismus im Spiegel des Kirchenbaus* (ss. 209-224). Bergerhausen wychodzi od stwierdzenia, że wobec dużej, zwartej i zorganizowanej grupy poddanych wyznania katolickiego, którzy weszli po wojnach śląskich w skład monarchii pruskiej Hohenzollernów, dotąd jednolicie protestanckiej, Fryderyk II deklarował tolerancję. *Status quo* gwarantowały Kościołowi katolickiemu warunki pokoju berlińskiego. Jednakże monarcha chciał sobie jednoznacznie zastrzec wobec Kościoła prawa "biskupa krajowego", jakie wykonywał wobec protestantów. Usiłował to król osiągnąć poprzez uniezależnienie diecezji wrocławskiej od wpływów wiedeńskiego nuncjusza apostolskiego i Rzymu, poprzez opodatkowanie kleru i instytucji kościelnych, a w końcu przez narzucenie koadiutora, na którego pełną uległość liczył (Ph.G. Schaffgotsch). Rozprawa opiera się na publikacjach i źródłach drukowanych.

Bendel wskazuje na rozbudowę struktur organizacyjnych w komisariacie cieszyńskim: wybudowanie w latach 1764-1810 co najmniej 25 kościołów, ustanowienie 12 nowych lokalii i 1 parafii.

Było to ważne w okręgu górzystym, gdzie katolicy zmieszani byli z protestantami. Analizuje następnie Autor oświeceniowe idee duszpasterskie, koncentrujące się na parafii, liturgii i przepowiadaniu słowa, w świetle nowo wybudowanych kościołów w Istebnej, Czarnej Wodzie (Schwarzwasser) i Ustroniu. Jest to ciekawa i oryginalna myśl. Drugi artykuł tegoż Autora

Reformen der Seelsorge im Zeichen der Aufklärung przedstawia bliżej ustosunkowanie się władzy kościelnej do odważnych propozycji reform liturgicznych zaproponowanych w bardzo dyskusyjnej formie przez ks. Jana Antoniego Theinera.

Dwa dalsze teksty tego tomu dotyczą bardzo trudnych dla Kościoła katolickiego na Śląsku okresów Kulturkampf i narodowego socjalizmu. Ch. ANDREE akcentuje wkład katolików śląskich w wymuszeniu na władzy zaprzestania "walki o kulturę" i rezygnacji z obranej linii politycznej. Autor określa jako cel Bismarcka, gdy rozpoczynał rozgrywkę z katolicyzmem w Prusach, przeprowadzenie rozdziału Kościoła od państwa (s.155). Nie wydaje się to słuszne, raczej za cel polityki Bismarcka uznać należy podporządkowanie Kościoła katolickiego państwu na modłę zależności protestantów od władzy, a przede wszystkim zniszczenie silnej w parlamencie reprezentacji politycznej katolików Partii Centrum. Taką wymowę miało tzw. majowe prawodawstwo z 1873 r. Ze Śląska pochodzili kolejni ministrowie d/s kultu Heinrich Mühler i jego następca od 1872 r., syn pastora spod Strzegomia - Adalbert Falk, autor ustaw majowy. Ze Śląska wpłynął do Landtagu pierwszy protest, niemniej niż 142 petycje, przeciw nowemu prawu szkolnemu, a potem w 1877 r. katolicy śląscy wystosowali wprost do cesarza petycję domagającą się zniesienia ustawodawstwa majowego. Jej odrzucenie przez Falka w formie niemal obraźliwej dla petentów miało być bezpośrednią przyczyną jego dymisji w 1879 r. Zwraca też Autor uwagę na opiniotwórczą, ważną rolę "Schlesische Volkszeitung"

K. RIECHERT publikuje z różnych źródeł listy kard. A. Bertrama (ss.15/16, 30) oraz relacje i wspomnienia dotyczącej trudnej i odpowiedzialnej pracy z młodzieżą w okresie hitlerowskim. Okazuje się, że i na Śląsku pojawiła się na pierwszym etapie (1934/35) myśl, by katolickie organizacje młodzieżowe weszły w całości do "Hitler Jugend" i w ten sposób rozsادیły ją nadając swój program (s.10).

W artykule dotyczącym dyskutowanej sprawy początków klasztorów franciszkańskich (minorytów i klarysek) we Wrocławiu, niezmordowany badacz średniowiecznych dziejów kościelnych Śląska E. WALTER próbuje dowieść, że osiedlili się tu w l. 1228-30. W literaturze przyjmuje się lata późniejsze: A. Zwiercan (*Nasza Przeszłość* 63,1985,18) 1232-34, zaś L. Teichmann (*Die Franziskanerklöster*, 1995,54) ok. 1236 r.

W części "Miscelanea" znajdujemy szereg krótkich informacji naukowych i komunikatów, także autorów polskich. Bogaty jest tym razem tak potrzebny dział recenzji (ss.299-351).

ks. Kazimierz Dola